

İbn Şeref el-Kayravânî'nin Şiirlerinde Şikâyet Teması

SEDAT ŞENSOY^a MÜCAHİT KÜÇÜKSARI^b

Öz: İbn Şeref el-Kayravânî V/XI. yüzyılda yaşamış önemli bir şairdir. Hayatının ilk ve en güzel dönemini Kayravan'da Sanhaç emiri Muiz b. Bâdis himayesinde İbn Raşîk el-Kayravânî ve daha pek çok önemli şair ve edebiyatçının katıldığı edebiyat meclislerinde geçirmiştir. Ancak dönemin siyasi ve mezhepsel çekişmelerinin neden olduğu buhranlı yapısı onu ilerleyen yıllarda farklı şehirlere göç etmek zorunda bırakmıştır. Bu durum şairin bir taraftan yeni insanlar, yeni şehirler tanınmasına vesile olmuş olsa da diğer taraftan Kayravan şehrinin başına gelenler, alışık olduğu düzenin bozulması, gurbetçi konumuna düşmesi ve sevdiklerinden ayrı kalmak onun üzerinde derin bir etki bırakmıştır. İşte bu çalışmada, İbn Şeref el-Kayravânî'nin hayatı ve edebî kişiliği kısaca ele alınacak ardından da zor hayat şartları neticesinde kaleme aldığı şikâyet temalı şiirler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İbn Şeref el-Kayravânî, tema, şikâyet, şiir, Arap şiiri.

The Theme of Grievance in the Poems of Ibn Sharaf al-Qayrawani

Abstract: Ibn Sharaf al-Qayrawani is an important poet who lived in the V/XIth century. He spent the first and the most beautiful period of his life in Kairouan, under the auspices of the amir of Sanhaji, Muiz bin Badis, in the literary councils attended by Ibn Rashiq al-Qayrawani and many other important poets and writers. However, the depressive structure caused by the political and sectarian conflicts of the period forced him to migrate to different cities in the following years. This situation, on the one hand, has enabled the poet to recognize new people and new cities. But on the other hand, what happened to the city of Kairouan, the deterioration of the familiar order, to become an expatriate position and to leave the loved ones had a profound effect on him. In this study, the life and literary personality of Ibn Sharaf al-Qayrawani will be briefly discussed and then the grievance themed poems he wrote as a result of difficult life conditions will be examined.

Keywords: Ibn Sharaf al-Qayrawani, theme, grievance, poem, Arabic poem.

^a Necmettin Erbakan Üniversitesi, A.K. İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Böl. sedatsensoy@hotmail.com

^b Necmettin Erbakan Üniversitesi, A.K. İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Böl. mucahitkucuksari@hotmail.com

1. İbn Şeref el-Şayravnî ve Edebî Kişiliği

1.1. Adı, Nesebi ve İlk İlim Tahsili

Tam adı Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Sa'îd b. Ahmed b. Şeref el-Şayravnî'dir.¹ el-Cuzâmî² ve el-Eczâbî³ şeklinde iki farklı nisbesi de zikredilen İbn Şeref'in anne-babasıyla ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte "Şeref" isminin annesine ait olduğu kaydedilmektedir.⁴ 390/1000 yılında Şayravnî'da doğan İbn Şeref'in genel görüşe göre Yemen'den Şam'a göç eden Cüzâm kabilesine mensup olduğu, Kuzey Afrika'nın fethine katılan ailesinin daha sonra Şayravnî'ye yerleştiği söylenmektedir.⁵

İlk ilim tahsilini Şayravnî'da yapan İbn Şeref, dönemin önde gelen isimlerinden fıkıh, dil ve edebiyat gibi alanlarda dersler almıştır.⁶ Yâkût el-Şamevî bunlardan dördünün ismini eserinde zikrederek; İbn Şeref'in Hadis ilmini Ebu'l-Hasen el-Kâbisî⁷ (ö.

¹ Yâkût el-Şamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, thk. İhsân Abbâs, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1993, VI, 2636; Şalâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg eş-Şafedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed Arnâvût- Mustafâ Turkî, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut, 2000, III, 82; Hayruddîn Maḥmûd b. Muhammed ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 5.b., Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, Beyrût, 2002, II, 128.

² Bkz. Ebu'l-Kâsım Halef b. Abdilmelik b. Mes'ûd b. Mûsâ b. Beşkuvâl el-Endelûsî, *Kitâbu's-Şıla*, thk. İbrâhîm el-Ebyârî, Dâru'l-Kutubi'l-Mıṣrî, Kahire, 1989, III, 871.

³ Bkz. Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Alî el-Ensârî ed-Debbâğ, *Meâlimu'l-îmân fi ma'rifeti ehli'l-Şayravnî*, el-Mektebetu'l-'Atfîka, Tunus, 1978, III, 193.

⁴ eş-Şafedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, III, 82.

⁵ İbrahim Sarmış, "İbn Şeref el-Kayrevânî", *DİA*, İstanbul, 1999, XX, 377.

⁶ Sarmış, "İbn Şeref el-Kayrevânî", XX, 377.

⁷ 324/936 yılında Şayravnî'da doğan el-Kâbisî, döneminin önde gelen fakîh, muhaddis ve davetçilerinden biri olarak kabul edilir. Kahire ve Mekke'de Kıraat ve Hadis ilimlerine dair pek çok hocadan dersler alır. Hadis, Fıkıh ve Kelam gibi ilimlerde yetkin biri olan el-Kâbisî, âmâ olmasına karşın, güvendiği öğrencileri ve dostlarının yardımıyla eşsiz eserler ortaya koymayı başarmıştır. Aynı zamanda Hadis hafızı olduğu için *Sahîh-i Buhârî*, *Sunenu'n-Nesâî* gibi eserleri farklı öğrenci gruplarına okutarak, bu eserlerin Mağrib coğrafyasında tanınmasında büyük pay sahibidir. Ebû İmrân el-Fâsî, 'Atfîk eş-Şûsî, Ebû 'Amr ed-Dânî, Ebû'l-Kâsım el-Lebidî gibi önemli isimlerin yetişmesini sağlayan el-Kâbisî 403/1012 yılında Şayravnî'da vefat etmiştir. (Bkz. Ebû'l-'Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ḥallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zemân*, 1.bs., thk. İhsân Abbâs, Dâru Sâdir, Beyrut, 1994, III, 320; ed-Debbâğ, *Meâlimu'l-îmân*, III, 134-134; Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 2003, IX, 61-62; Ebû

403/1012) ve Ebû İmrân el-Fâsî'den⁸ (ö. 430/1039), Nahiv ilmini Ebû Abdillâh Muhammed b. Cafer el-Ğazzâz'dan⁹ (ö. 412/1021) edebî ilimleri ise Ebû İshâk İbrâhîm el-Ğuşrî¹⁰ (ö. 413/1022) ve diğer bazı âlimlerden aldığını ifade etmiştir.¹¹

1.2. Muiz b. Bâdis ve İbn Raşîk el-Kayravânî ile Münasebetleri

Kaynaklarda İbn Şeref'in hayatına dair yer alan bilgiler incelendiğinde özellikle iki şahsın ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki babası Bâdis b. Mansûr'un 30 Zilkade 406'da (10 Mayıs 1016) âni ölümü üzerine hükümdar ilan edilen Muiz b. Bâdis diğ-

Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2006, XII, 569).

⁸ Ebu'l-Hasen el-Ğâbisî'nin en önemli öğrencilerindedir. İlk tahsilini Kayravan'da yapıp ardından Endülü's'e ve ayrıca Doğu'da Kahire ve Bağdat gibi merkezlere giderek farklı hocalardan dersler almıştır. Bu ilim yolculuklarına son vererek Kayravan'a yerleşen ve ilmi açıdan geniş bir kültüre sahip olan el-Fâsî Fıkıh ilminin yanı sıra Kıraat, Hadis ve Kelam alanlarında dersler vermeye başlamıştır. Özellikle Kıraat alanında döneminin en bilgili isimlerinden olan Ebû İmrân el-Fâsî tıpkı Ebu'l-Hasen el-Ğâbisî gibi farklı nedenlerden ötürü verdiği dersleri daha çok Fıkıh ve Hadis merkezli hale getirmiştir. Dönemin önde gelen edebiyatçılarından İbn Şeref el-Kayravânî ve İbn Raşîk el-Kayravânî de onun talebeleri arasındadır. (Bkz. ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, XIII, 207; Muhammed Süveysî, "Ebû İmrân el-Fâsî", *DİA*, İstanbul, 1994, X, 168).

⁹ 321/933 yılında Kayravan'da doğan el-Ğazzâz, el-Ğuşrî ile birlikte döneminin en meşhur edip ve şairlerindedir. Kayravan'da pek çok âlimden lügat, nahiv ve aruz ilimlerine dair dersler alan el-Ğazzâz, Mısır'a giderek Fâtımî halifelerinden Muiz-Lidînillâh ve Azîz-Billâh'ın hizmetlerinde bulunmuştur. Hayatının son dönemlerinde ise Muiz b. Bâdis'in hizmetine girmiş ve onun ihسانlarına nail olmuştur. İbn Raşîk el-Kayravânî, İbn Şeref el-Kayravânî gibi pek çok önemli edebiyatçının yetişmesinde katkısı olan el-Ğazzâz Kayravan'da edebî faaliyetlere yön veren isimlerden de biri olmuştur. (Bkz. Mustafa Kılıçlı, "Kazzâz", *DİA*, Ankara, 2002, XXV, 160).

¹⁰ Kayravan'da doğan ve *Zehru'l-Âdâb* adlı eseriyle ün kazanan Ebû İshâk el-Ğuşrî, dönemin en önemli edebiyatçı ve şairlerinden biridir. Sahip olduğu zengin kütüphane sayesinde Arap dili ve edebiyatına dair geniş bir kültüre sahip olmuştur. Bu durum gerek kütüphanesinden gerek de ilminden faydalanmak için pek çok kişinin çevresinde toplanmasına neden olmuştur. İbn Şeref el-Kayravânî de ona yönelen ve onun ilminden istifade eden kimselerdendir. el-Ğuşrî, öğrencilerine eski edebiyat, şiir ve ahbârın yanı sıra müvelled, muhdes ve hatta çağdaş edip ve şairlere ait eserleri okutmuştur. Bedüzzaman el-Hemedânî'nin *Mağâmât*'ından çeşitli alıntılar yaparak öğrencilerine sanatlı nesri sevdirmiştir. Bu bağlamda Mağrib bölgesine makâmât türünü ilk olarak onun getirdiği de ifade edilmektedir. (Bkz. İsmail Durmuş, "Ebû İshâk el-Husri", *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII, 416).

¹¹ Yâkût el-Ğamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, VI, 2636.

ri ise dönemin en önemli edip ve şairlerinden kabul edilen *el-Umde* adlı meşhur eserin de sahibi İbn Raşîk el-Kayravânî'dir.

Muiz b. Bâdîs'in 406/1016 yılından 454/1062 yılına kadar Sanhâciler'in emiri olduğu, İbn Şeref'in de 390/1000 yılında doğup 460/1067 yılında vefat ettiği göz önüne alınırsa, ikilinin aynı zaman diliminde yaşadıkları ve İbn Şeref'in hayatının büyük bir kısmını Muiz'in idaresi altında sürdürdüğü görülecektir.

Muiz'in, Zirî kabilesi içerisinde özellikle Hammâdîler ile yaşanan çekişmelere bir son verip Kayravân şehrinde hâkimiyeti ele almasıyla şehir farklı bir havaya bürünmüştür. İbn Şeref de yukarıda isimleri zikredilen hocalarından ilim tahsilini tamamladıktan sonra edebiyat ve şiir alanında tanınan isimlerden biri haline gelmiş ve kendini Muiz b. Bâdîs'in himaye ettiği edebiyat meclislerinde bulmuştur. Çok küçük yaşta emirlik görevini üstlenen Muiz'in yüksek bir edebî kültürle yetişmesinde ve tebaasındaki edip ve şairlere eşsiz bir ortam sunmasında hocası Ebu'l-Hasen Alî b. Ebî'r-Ricâl'in¹² (ö. 432/1040-41) katkısı çok büyüktür.¹³

Kaynaklarda Muiz b. Bâdîs'in kahraman, cömert, Arap diline vâkıf ve edebiyata düşkün biri olduğu zikredilmektedir. İlim ve edebiyat erbabına karşı beslediği saygı ve ihtimam, pek çok yerden ilim adamı, edip ve şairlerin onun himayesinde olmak için Kayravân'a gelmelerini sağlamıştır. Hal böyle olunca onun döneminde Kayravân, bölgenin en önemli ilim ve edebiyat merkezlerinden biri haline gelmiştir.¹⁴ Muiz b. Bâdîs'in şair ve ediplere saygısı, kimi zaman, onların halka emir arasında bir köprü vazifesi üstlenmeleri

¹² Batı dünyasında Abenragel ve Albohazen adlarıyla bilinmektedir. Kaynaklarda hayatına dair ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. İspanya'nın Kurtuba şehrinde veya Kuzey Afrika'da doğduğu nakledilir. Tunus'ta yetişmiş, Kayravan sarayında Zirî Emîri Muiz b. Bâdîs'in hocası ve müneccimi olmuş, aynı zamanda devlet idaresinde de önemli görevler yapmıştır. Muiz'in sarayının önde gelen şairlerinden İbn Raşîk'i himayesine aldığı ve onun da *el-Umde fî mehâsini's-şi'r ve âdâbih* adlı ünlü eserini kendisine ithaf ettiği bilinmektedir. (Bkz. Muammer Dizer, "Ali b. Ebî'r-Ricâl" *DîA*, İstanbul, 1989, II, 387).

¹³ Muhammed Tâhâ el-Hâcirî, *İbn Şeref el-Kayravânî*, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut, 1983, s. 37.

¹⁴ Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. İzârî el-Merrâkuşî, *el-Beyânu'l-muğrib fî aḥbâri'l-Endelus ve'l-Mağrib*, Dâru's-Sekâfe, Beyrut, 1983, I, 297.

ve bazı devlet işleriyle ilgili kararlara halkın menfaatine olmak üzere dolaylı olarak müdahale etmeleri sonucunu da doğurmuştur. Nitekim h. 435 yılında İbn Ebî Zeyd adlı bir valinin atanması hususunda yaşanan tartışmalar bu durumu gösteren güzel bir örnektir. Tarihçi ed-Debbâğ'ın naklettiğine göre bu yılda İbn Hâşim adlı vali ölür ve yerine oğlunun vali olmasını ister. Dönemin önemli hocalarından bazıları da bu konuda kendisini destekler. Ancak Kayravân halkı içerisinde İbn Hâşim'in oğlunun bazı olumsuz tutumlarına şahit olanlar oldukça fazladır. Bu durum, atamayla ilgili tartışmaların artmasına ve tartışmaların şiddetlenmesine neden olur. Bu kişinin vali olmasına şiddetle karşı çıkanlardan biri de İbn Şeref el-Kayravânî'dir. Tam da tartışmaların alevlendiği bir zamanda İbn Hâşim'in oğlu ile ilgili olarak kendisi de olumsuz kanaat taşıyan İbn Şeref, Muiz b. Bâdîs'e gönderdiği bir methiyenin içerisinde halkın düşüncelerine de tercüman olan şu beyitleri zikreder:¹⁵ [Kâmil]

كَانَ الْقَضَاءُ إِرَائَةً فَرَدَدَتْهُ سُورَى فَفَارَ بِحَقِّهِ الْمَرْدُودُ
يَا فَضْلَهَا مِنْ سِيرَةِ عُمَيْرِيَّةٍ هِيَ لِلْعِبَادِ رِضَىٰ وَلِلْمَعْبُودِ

Yönetim tevarüs yoluyla [elde edilir] idi. Sen bunu şûrâya çevirdin ve iade edilen hakkıyla kazandı.

Ömerî tavıra örnek ne güzel bir erdem! Bu kullar için de Ma'bûd için de bir rıza [vesilesidir].

İbn Şeref bu üç beyti okuduktan sonra Muiz b. Bâdîs derin düşüncelere dalar ve kasidenin bitimine kadar da o şekilde kalır. Sonunda veraset usulü ile işin ehli olmayan bir kimseyi vali yapmanın yanlış olduğu kanaatine vararak İbn Hâşim'in oğlu yerine İbn Ebî Zeyd'i vali olarak atar. Halk arasında büyük bir sevince neden olan bu durum¹⁶ Muiz b. Bâdîs'in İbn Şeref'e gösterdiği saygıyı da ortaya koyar niteliktedir.

Muiz b. Bâdîs'in himayesinde bulunan edipler arasında İbn Şeref ve İbn Raşîk her daim ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuşlar-

¹⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Şeref el-Kayravânî, *Dîvân*, nşr. Hasan Zikrî Hasan, Kahire, 1983, s. 49

¹⁶ ed-Debbâğ, *Meâlimu'l-îmân*, III, 19

dır. İbn Şeref de bedevî Araplar'ın Kayravân'a saldırdığı döneme kadar Muiz b. Bâdîs'e hizmet etmeye devam etmiştir. Muiz b. Bâdîs 447 yılında Kayravan'dan ayrılıp Mehdiye'ye yerleşmek zorunda kalınca İbn Şeref, İbn Raşîk ve onlar gibi emirin himayesinde bulunan diğer edip ve şairler de Mehdiye'ye gitmiş ve oraya yerleşmişlerdir. İbn Şeref burada bir müddet kalarak Muiz b. Bâdîs ve oğlu Temîm'e hizmet etmiştir.¹⁷

İbn Raşîk çok küçük yaşta şiir söylemeye başlamış ve bu alanda kendini geliştirmeyi amaç edinmiştir. Bu nedenle henüz on altı yaşlarında iken Kayravan'a gitmiştir. Kısa sürede burada farklı ve özel kişiliği ile öne çıkmayı başaran İbn Raşîk bir mecliste Muiz b. Bâdîs'i metheden bir şiir okumuştur. Bu şiiri duyan Muiz onun edebiyat ve şiir alanında ne kadar yetenekli biri olduğunu anlamış ve onu hemen edebiyat meclisine dâhil etmiştir. İbn Raşîk'in İbn Şeref'le dostlukları da burada başlamıştır.¹⁸ Ne var ki İbn Şeref ve İbn Raşîk arasında meydana gelen bu dostluk ilerleyen zamanlarda rekabete kimi zamanda husumete dönüşmüştür. Bu husumetin genel anlamda edebî kabiliyetlerini göstermek ve Muiz b. Bâdîs nezdinde daha iyi bir konum elde etme adına yaşandığı söylenebilir. Zira bu tartışmalar genelde edebî bir hüviyet arz etmiştir. Nitekim İbn Raşîk'in İbn Şeref'e yazmış olduğu reddiyeler¹⁹ bunun bir göstergesidir.

İkili arasındaki rekabet kimi zaman nükteli ve birbirlerini kızdırmaya yönelik bir hal de almıştır. Örneğin bir gün İbn Şeref elinde bir kitapla gelir. İbn Raşîk kitabın ne olduğunu sorunca İbn Şeref "Düreydiyye" diye cevap verir. Sonra da kitapta yer alan وَالْعَبْدُ وَالْعَبْدُ لَا يُزِدُهُ إِلَّا الْعَصَا (Köleyi ancak sopa dize getirir) şeklindeki bir dizeyle İbn Raşîk'in köle olduğuna imada bulunur ve onu kızdırır. İbn Raşîk da ona şöyle cevap verir:²⁰ [Basît]

فُلٌ لِي أَبُوكَ وَصَوْرُهُ مِنَ الْحَشَبِ

شُورَى فَفَارَ بِحَقِّهِ الْعَرْدُودِ

¹⁷ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, VI, 2636.

¹⁸ Cemaleddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Yusuf el-Kiftî, *İnbâhu'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nuhât*, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire, 1982, I, 333-337.

¹⁹ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, II, 861.

²⁰ İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân*, II, 86.

Babama gelince o Raşîk'tir. İnkâr edecek değilim. Peki, senin baban kimdir söyle bana ve onun ahşaptan bir suretini yap!

İki şair arasında cereyan eden bu çekişmeler sonraki bölümlerde zikredilecek olan bazı şiirlerden de anlaşılacağı üzere daha çok edebî boyutta kalmıştır. Zira hayatları boyunca genelde birlikte hareket etmişler, ayrı düştükleri zamanlarda ise birbirlerini özlediklerini ifade eden şiirler kaleme almaktan çekinmemişlerdir.

1.3. Kayravân'dan Göçü ve Vefatı

Muiz b. Bâdis'in 440/1048 yılında Fâtımîler adına hutbe okunmasına son vermesiyle Kayravan'da fitili ateşlenen olaylar kısa sürede çok yıkıcı bir hal almıştır. Fâtımîler'in, daha önce rekabet halinde oldukları bazı bedevi kabilelerle anlaşma yoluna giderek onları Kayravan üzerine yönlendirmeleri bu yaşananların son noktası olmuştur. Muiz kenti elinde tutmak için var gücüyle çabalarsa da Fâtımîler'in desteğini alan bedevi kabileler Kayravan'da eşî görülmemiş bir yıkım faaliyetine başlamışlardır.²¹ Şehre korku ve güvensizlik hâkim olmuş, şehir halkı zamanla evlerini terk ederek başka diyarlara göç etmeye başlamıştır. Yaklaşık beş yıl süren sıkıntılar neticesinde Muiz, Mehdiye kentine doğru yola çıkmak mecburiyetinde kalmıştır.²²

Muiz'le birlikte İbn Şeref, İbn Raşîk ve onlar gibi emirin himayesinde bulunan diğer edip ve şairler de Mehdiye'ye gitmiş ve oraya yerleşmişlerdir. İbn Şeref burada bir müddet kalarak Muiz b. Bâdis ve oğlu Temîm'e hizmet etmiştir. Ardından Sicilya'ya gitmiş burada dostu İbn Raşîk ile bir araya gelmiş ve birlikte bu topraklarda bir süre yaşamışlardır.²³

Sicilya günleri İbn Raşîk ve İbn Şeref arasındaki rekabetin dostluğa dönüştüğü günler olarak değerlendirilebilir. İkilinin arasında geçen yazışmalar da bunu doğrular niteliktedir. Nitekim bir müddet sonra Endülü's'e gitmeye karar veren İbn Şeref ilk olarak

²¹ Abdurrahmân b. Muhammed b. Haldûn, *Dîvânu'l-Mubtedâ ve'l-Haber fi Eyyâm'i'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve Men 'Âşarahum*, thk. Halîl Şehhâde, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 2000, IV, 79.

²² İbn Haldûn, *Dîvânu'l-Mubtedâ ve'l-Haber*, IV, 79.

²³ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, VI, 2636.

İbn Raşîk ile istişare eder. Onun da kendisiyle beraber gelmesini çok arzuladığı için farklı şekillerde onu ikna etmeye çalışır. Ancak İbn Raşîk Endülüs'e göç etme fikrine hiçbir zaman sıcak bakmaz ve yazdığı şiirlerle bu görüşünü İbn Şeref'e iletir.²⁴ İbn Şeref'in ona cevabı ise şu şekilde olur:²⁵

إِنَّ تَرْمِكَ الْعُرْبِيَّةَ فِي مَعْشَرٍ
فَدَارِهِمْ مَا دُمْتَ فِي دَارِهِمْ
قَدْ جَبَلَ الطَّبَعُ عَلَى بُعْضِهِمْ
وَأَرْضِهِمْ مَا دُمْتَ فِي أَرْضِهِمْ

Eğer gurbet seni bir topluluğun içine atarsa, onların düşmanlıklarına karşı karakter yeniden yoğrulur.

Bu yüzden evlerinde olduğun sürece onları idare et. Yurtlarında olduğun sürece de onları hoşnut et.

Bu düşüncelerini İbn Raşîk ile paylaşan İbn Şeref Endülüs'e gitmeye karar verir. Orada farklı şehirlerde dolaşır. Bu süreçte farklı tehlikeler ve zorluklarla yüzleşse de Meriye'ye yerleşir. Endülüs topraklarında yer alan pek çok emirliği ve bunların yöneticilerini ziyaret eder. Bu kişiler hakkında şiirler kaleme alır. Hayatının son dönemlerinde İşbiliye kentine yerleşir ve 460/1067 yılında burada vefat eder.²⁶

1.4. Edebi Kişiliği ve Şiir Anlayışı

İbn Şeref el-Şayravânî döneminin en önemli edip ve şairlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ebu'l-Hasen el-Kâbisî ve Ebû İmrân el-Fâsî'den rivayetleri ve onlarla dostlukları bulunmaktadır. Ebu'l-Velîd el-Bâcî (ö. 474/1081) kendisi övmüş ilim ve zekâ sahibi biri olduğunu ifade etmiştir.²⁷

İbn Şeref yaşadığı dönemde edebiyat çevresinde büyük bir üne kavuşmuş ve farklı diyarlardan pek çok kimsenin ilgisine mazhar olmuştur. Endülüslü vezirlerden İbn 'Abdiberr'in kendisine yazmış olduğu şu mektup bunun bir göstergesidir: "Allâh

²⁴ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, VI, 2637.

²⁵ Ebu'l-Hasen Ali b. Bessâm eş-Şenterînî, *ez-Zeğîra fi mehâsini ehli'l-Cezîra*, thk. İhsan Abbâs, ed-Dâru'l-Arabiyye li'l-Küttâb, Libya, 1979, s. VII, 171-172; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, VI, 2637.

²⁶ İbn Beşkuvâl, *Kitâbu's-Sıla*, III, 871-872; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, VI, 2637.

²⁷ İbn Beşkuvâl, *Kitâbu's-Sıla*, III, 871-872

ömrüne bereket versin, iştahla dinlenen ve değerli konuları olan hikâyele-
rin, bir meltemin ve miskin güzel kokuları gibi bizlere geliyor. Şiirlerin
ise adeta en güzel gelinleri ve edebiyatın en nefis olanlarını bizlere getir-
yor. Ne kadar uzak olsak da canlarımız, yakınlarımız sana feda olsun..."²⁸

Aralarında zaman zaman tatlı bir rekabete dönüşen bir dost-
lukları bulunan İbn Raşîk ise onun hakkında şunları söyler: "Onun
bir müsveddeye kaside yazdığına şahit oldum. Sanki o kasideleri ezberli-
yor gibiydi. Gerçekten de kalkar ve o kasideleri okurdu. Mukatta'alarının
ise sayısı belli değildir. Bunların hepsi de edebi açıdan kaliteli şiirlerdir.
Bunun dışında Mutenebbî ve bazı diğer Arap şairlerin şiirlerinden esin-
lenerek kaleme aldığı yüz beyitlik hikmet konulu lâmiyyesi vardır. Ayrıca
farklı şairlerden tazminde bulunduğu şiir örnekleri de bulunmaktadır."²⁹

Kayravan, Sicilya ve Endülüs'te divan kâtipliği görevi de ya-
pan İbn Şeref'in eserlerinde genelde edebî ve sanatlı bir üslup dik-
kat çekmektedir. Ancak bu üslup onun dilindeki akıcılığa bir zarar
vermemektedir. Medih, gazel, fahr, zühd, mersiye, şikâyet ve öz-
lem gibi pek çok konuda şiirler söylemiştir. Bunların dışında ka-
leme aldığı bazı lugaz şiirleri özellikle Muiz b. Bâdis'in ilgisini
çekmeyi başarmıştır.³⁰ Öte yandan İbn Şeref'in şiir ve edebiyat
alanında yenilikçi bir yaklaşıma sahip olduğu, körü körüne taklit-
çiliği tasvip etmediği söylenebilir. Nitekim aşağıdaki şiirde bu
durum açıkça görülmektedir:³¹ [Hafif]

فُلٌ لِمَنْ لَا يَرَى الْمُعَاوِرَ شَيْئاً وَيَرَى لِأَوْلَائِلِ التَّغْدِيمِ
إِنَّ ذَاكَ الْقَدِيمَ كَانَ جَدِيداً وَسَيَعُدُّوا هَذَا الْجَدِيدَ قَدِيماً

Muasır olanda bir şey görmeyen ve eskileri önceleyen kimseye de ki:

Kuşkusuz o eski de yeniydi. Bu yeni ise [gün gelecek] eski olacak.

Yine benzer bir şiirinde insanların ön yargularının bir neticesi
olarak yeni olana gereksiz yere düşmanlık beslediklerini, eskiyi ise
sebebini bilmeden övdüklerini ifade etmek istemiştir:³² [Hafif]

²⁸ İbn Bessâm eş-Şenterîni, *ez-Zehîra*, VII, 174.

²⁹ eş-Şafedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, III, 82-83.

³⁰ Bkz. Sarmış, "İbn Şeref el-Kayravânî", XX, 377-378.

³¹ İbn Şeref el-Kayravânî, *Divân*, s. 97.

³² İbn Şeref el-Kayravânî, *Divân*, s. 97.

أَعْرَبِي النَّاسُ بِإِمْتِنَانِ الْقَدِيمِ
وَيَذَمُّ الْحَدِيثَ غَيْرَ الدَّمِيمِ
لَيْسَ إِلَّا لِأَنَّهُمْ حَسَنُوا الْحَيَّ
وَزَفُّوا عَلَى الْعِظَامِ الرَّمِيمِ

Eskiye övmek ve yergiyi hak etmeyen yeniyi de yermek konusunda insanların aklı çeliniştir.

Bunun sebebi ancak canlı olanı kıskanmaları çürümüş kemikler üzerinde ise yumuşamalarıdır.

Kaynaklarda İbn Şeref'in bir kısmı -özellikle oğlu Ebu'l-Fadl Cafer b. Muhammed'in büyük katkısıyla-³³ günümüze kadar ulaşan pek çok eserinden bahsedilmektedir.³⁴ Bunlardan önemli olan birkaçı şunlardır:

Rasâilu'l-intikâd fî nakdi's-şi'r ve's-şu'arâ' (Mesâiu'l-intikâd): Bedüzzaman el-Hemedânî'nin (ö. 398/1008) *Makâmât'*ına nazîre olarak kaleme alınan eserde farklı asırlarda yaşamış pek çok şairin kaleme aldığı şiirlerin karşılaştırılması yapılmış ve edebî tenkit kriterleri çerçevesinde bu şiirlerin tahlili yapılmıştır.³⁵

Ebkârü'l-efkâr: İbn Şeref'in İsbîliye Emîri Mu'tazid İbn Abbâd'a takdim etmek üzere kaleme aldığı bu eserde farklı konulardaki öğütler, meseller, hikâyeler ve hikmetli sözlerden seçmeler yer almaktadır.³⁶

A'lâmu'l-keîâm: İbn Şeref'in çeşitli meselelerle ilgili derlediği faydalı ve hoş bilgilerin yer aldığı eserdir.³⁷

Divân: Bazı kaynaklarda bu şiir divanının aslında beş ciltten oluştuğu söylenmektedir. Ancak günümüze ancak küçük bir kısmı ulaşabilmiştir. Nitekim Hasan Zikrî Hasan'ın farklı eserlerde dağınık halde bulunan şiirleri derleyerek meydana getirdiği ve Kahire'de 1989 yılında basılan Divân yaklaşık 600 beyitten müteşekkildir.³⁸

³³ İbn Beşkuvâl, *Kitâbu's-Şıla*, III, 871-872

³⁴ Eserleri hakkında bilgi için bkz. İbn Bessâm eş-Şenterîni, *ez-Zehîra*, VII, 171-179; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, VI, 2640; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 138.

³⁵ İbn Bessâm eş-Şenterîni, *ez-Zehîra*, VII, 401; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 138.

³⁶ İbn Bessâm eş-Şenterîni, *ez-Zehîra*, VII, 171; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, VI, 260; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 138.

³⁷ ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 138.

³⁸ İbn Bessâm eş-Şenterîni, *ez-Zehîra*, VII, 171-179 Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*,

İbn Şeref'in *Lumahu'l-mulâh*, *Makâmât* ve *Târîhu İbn Şeref* adlarında farklı eserleri de çeşitli kaynaklarda zikredilmektedir.³⁹

2. İbn Şeref'in Şiirlerinde Şikâyet Teması

İbn Şeref'in şiirleri muhtevâ açısından incelendiğinde genel anlamda bir medih şairi olarak öne çıktığını ifade etmek gerekir. Ancak şikâyet temalı pek çok şiirinin incelemeye değer olduğu da bir gerçektir. Zira şairin hayatına dair verilen bilgilerden hareketle, siyasi açıdan buhranlı, farklı şehirlere göçlerle geçen, farklı toplumlarla iç içe olmayı gerektiren hareketli bir yaşamının olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Hal böyle olunca şairin hayatı boyunca yaşadığı yerleri, buralarda cereyan eden olayları ve birlikte vakit geçirdiği çok sayıdaki insanı gözlemlediğini ve bu gözlemler neticesinde kendisini rahatsız eden bazı durumları ya da bizzat kendi yaşamına dair yüzleşmek zorunda kaldığı zorlukları şikâyet tarzında şiirlerine yansıttığını belirtmek gerekir. Bu bağlamda şiirleri incelendiğinde şikâyetlerinin genel olarak aşağıda verilen başlıklar etrafında yoğunlaştığı görülmektedir.

2.1. Zamandan Şikâyet

İbn Şeref, daha önce de ifade edildiği üzere, Muiz b. Bâdis himayesinde güzel bir hayat sürerken, savaşların doğal bir sonucu olarak Kayravân'dan göç etmek mecburiyetinde kalmıştır. Kayravân'a ağıt niteliğinde kaleme aldığı mersiyelerden anlaşıldığı kadarıyla⁴⁰ şehirlerin yerle bir olması, insanların yurtlarından olması ve sevdiklerinden ayrı düşmesi, yoksulluk, açlık ve ölümler gibi pek çok acı olaya şahit olmuştur. Bu durum şairin zamandan şikâyet etmesine ve yaşanan acı olaylara isyan etmesine sebep olmuştur. Nitekim şair nahiv ilmine ilgisine de açığa çıkardığı aşağıdaki beyitlerinde zamanın kendisine karşı acımasız olduğunu şu şekilde anlatmaktadır:⁴¹ [Kâmil]

VI, 2640; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 138.

³⁹ Bkz. Sarmış, "İbn Şeref el-Kayravânî", XX, 377.

⁴⁰ Bkz. İbn Şeref el-Kayravânî, *Dîvân*, s. 46, 61, 65, 78, 86, 89.

⁴¹ İbn Şeref el-Kayravânî, *Dîvân*, s. 42.

مَا لِي يُعَاقِبُنِي الزَّمَانُ وَلَيْسَ لِي
ذَنْبٌ كَأَنِّي عَمَرْتُ الْمَضْرُوبُ
مَا كَانَ أَوْلَانِي بِحُكْمِ الْمُتَبَدَّلَا
فِي النَّحْوِ لَوْ أَنَّ الزَّمَانَ أُدْبِرَ

Zaman ne diye hiçbir günahım yokken dayak yiyen Amr'mışım gibi beni cezalandırır!

Eğer bir edip olsaydı zaman, bana Nahiv'deki mübtedânın hükmünü dahi layık görmezdi!

Görüldüğü üzere şair nahiv kitaplarında sıkça görülen bir örneğe yani "ضرب زيد عمرو" (Zeyd Amr'ı dövdü) cümlesine telmihte bulunarak bir suçu yokken hayatta cezalandırılan taraf olduğunu ifade etmek istemiştir. Diğer bir şiirinde de zamandan şu şekilde şikâyet etmektedir:⁴² [Basîl]

مَا لِي كَذَا كَلُّهُ مَا طَلَبْتُهُ عَسِيرٌ
وَقَدْ أَخَذْتُ بِحُبِّ الْمَطْلَبِ الْعَسِيرِ
مَا لِي أَجَازِدُ ذِي الدُّنْيَا مُؤَلِّيَةً
فَكُلُّهُ ثَوْبٌ عَلَيَّهَا فُؤٌ مِنْ دُبُرِ
يُعْطِي الْجَزِيلَ مِنَ التَّنْوِيلِ مُعْتَذِرًا
وَرُبُّ مُعْطِي قَلِيلٍ غَيْرُ مُعْتَذِرِ
أَتَى الزَّمَانُ عَلَى يَأْسٍ بِه لِئِنِّي الدُّ
دُنْيَا كَيْشْرَى بِمَوْلُودٍ عَلَى الْكَبِيرِ
إِنِّي وَمَجْدِكَ صَبَّرْتُ الْوَرَى نَهْرًا
وَقُلْتُ مَا قَالَهُ طَالُوتُ فِي النَّهْرِ
فَأَنْتَ عِنْدِي مِنْهُمْ غَرْفَةٌ بِيَدِي
حَلَّتْ وَخَرَّمَ بَاقِي النَّهْرِ فِي الرُّبْرِ

Ne diye istediğim her şey böyle zordur? Öyle ki zor arzuyu sevmeye başladım.

Ne diye yüz çevirmişken şu dünya ile çekişip dururum! Üzerindeki her elbise arkadan yırtıktır.⁴³

Kimi mütevazi bir şekilde nasibinden bol bol verir. Nice az verenler de mazur görülmezler.

İhtiyarlıktaki çocuk müjdesi gibi, zaman dünya ehline ümitsiz bir halde geldi.

Kuşkusuz ben –şerefün üzerine andolsun ki- mahlûkatı bir nehre çevirdim ve Tâlut'un nehirde söylediğini söyledim.

Sen onlar arasından elime ulaşan bir avuçsun. Nehrin kalanı ise kitaplarda [bana] haram kılınmıştır.

⁴² İbn Şeref el-Şayravânî, *Dîvân*, s. 54-55.

⁴³ Bkz. Yûsuf 12/27.

Şair bu dizelerde Kur'ân kıssalarına telmihte bulunmakta ve iktibâs sanatını da kullanarak anlatımını etkileyici bir hale sokmaktadır. Zira isteklerine ulaşmanın artık zor bir şekilde büründüğünü belirttiği ilk beytin ardından ikinci beyitte Hz. Yusuf kıssasına telmihte bulunmuş ve "فُؤْدٌ مِنْ دُؤْبَرٍ" ibaresini Yûsuf suresi 27. ayetten iktibâs etmiştir. Burada arzularını Hz. Yusûf'a, kendisini ise Züleyha'ya benzetmiştir. Öyle ki arzuları kendisinden kaçmaktadır ve tıpkı Hz. Yûsuf'un gömleği gibi arzuların elbisesi de arkadan yırtılmıştır. Ardından zamanın ümitsizlik çağı olduğunu ifade etmiş ve şiirin son kısmında Tâlut ile Câlut kıssasına telmihte bulunarak Tâlut'un nehir başında söylediği söze işaret etmiştir.⁴⁴ Yani sabretmekten başka bir çaresinin olmadığını anlatmak istemiştir. İbn Şeref'in zamandan şikâyet temalı şiirlerine son olarak aşağıdaki dizeleri örnek olarak vermek mümkündür:⁴⁵ [Kâmil]

سَلْ عَنْ رِضَايَ عَنِ الزَّمَانِ فَإِنَّهُ	كِرْحَى الْفَرَزْدَقِ عَنِ بَنِي تَرْبِيعِ
إِلَّهِ حَالٌ قَدْ تَنَقَّلَ عَهْدَهَا	كَيْجَلَابِ نَقَلَ الدَّهْرَ حَالَ صَرْبِيعِ
دَاوَتْ دَرَارِيَّ الْمُخْطُوبِ قَوَاصِدًا	حَتَّى نَظَرَنَ إِلَيَّ مِنْ تَرْبِيعِ

Zamandan hoşnutluğumu sor. Çünkü o Ferezdak'ın Yerbû' oğullarından hoşnutluğu gibidir.

Allah aşkına! [Yaşadığımız] dönem saralı birinin durumunun farklılaşması gibi değişip durmakta.

Felaketle [bana] yönelerek etrafımda döndüler. Öyle ki Terbi'den bana baktılar.

Şair şiirin ilk beytinde birbirlerine yazmış oldukları hiciv şiirleriyle meşhur olan Ferezdak ve Cerîr ikilisine gönderme yapmaktadır. Zamanla arasının tıpkı bu iki şair gibi iyi olmadığını belirterek sara hastalığına tutulmuş birinin değişken durumu gibi gitgeller yaşamaktan yakınmaktadır.

2.2. Dostların Vefasızlığından Şikâyet

İbn Şeref'in şiirlerine bakıldığında kendisini en çok üzen durumlarından birinin de dostları tarafından ihanete ve vefasızlığa

⁴⁴ Bkz. Bakara 2/249.

⁴⁵ İbn Şeref el-Kayravânî, *Dîvân*, s. 70.

maruz kalması olduğu görülecektir. Nitekim bir şiirinde ifade ettiği şu hususlar bu durumun örneği niteliğindedir⁴⁶ [Kâmil]

ما هذِهِ الخَدْعُ الَّتِي قَدَّرْتُمْ فَدَعَوْتُمْ الخُلُوَانَ بِالْإِخْوَانِ
ما صَحَّ لِي أَخَذَ أُصْبِرَهُ أَحَا فِي اللَّهِ مَحْضاً أَوْ فَعِي الشَّيْطَانِ
إِنَّمَا مُوَلِّ عَن وِدَادِي مَا لَهُ وَجْهَهُ وَإِنَّمَا مَن لَهُ وَجْهَانِ

[Bana] uygun gördüğünüzünüz bu kalleşlik de nedir ki hainleri kardeş ilan ettiniz!

Ne yalnızca Allah için ne de şeytan için kardeş edindiğim biri bana layık olabildi.

[Bu kimseler] ya dostluğundan kaçan yüz­süz biri ya da ikiyüzlü biri [oldular].

Şair bu beyitlerde dost bildiği kimselerin kendisine ihanet ettiğinden ve düşmanlarıyla iş tuttuğundan yakınmaktadır. Öte yandan gerçek dost olarak nitelendirebileceği birini bulmakta güçlük çektiğini etrafındaki insanların utanmaz ve ikiyüzlü karakterler olduğunu ifade etmektedir. Benzer duygularını ifade ettiği diğer bir şiirinde ise şu şekilde serzenişte bulunmaktadır:⁴⁷ [Kâmil]

وَلَقَدْ يَهْوَنُ أَنْ يَخُونَكَ كَاشِحٌ كَوْنُ الخِيَانَةِ مِنْ أَخٍ وَخَدِينِ
لَقَى أَخُو يَعْثُوبٌ يَعْثُوبُ الأَذَى وَهُمَا جَمِيعًا فِي تِيَابِ خَبِينِ
وَمَضَى عَقِيلٌ عَن عَلِيٍّ خَاذِلًا وَرَأَى الأَمِيرُ جَنَائَةَ التَّمَامُونِ

İhanetin bir kardeşten ve sırdaştan olması, gizli bir düşmanın sana ihanet etmesini önemsiz hale getirir.

Yakub'un kardeşi Yakub'a eziyet eder. Oysa ikisi de bir ceninin elbisesi içindedir.

Akıl yüzüstü bırakarak Ali'den ayrıldı. Emîn Me'mûn'un cinayetini gördü.

Görüldüğü üzere İbn Şeref bu beyitlerde özellikle yakın arkadaşları tarafından ihanete uğramış olmaktan yakınmaktadır. Bununla birlikte kardeşin kardeşle ayrı düşebileceğine dair Hz. Ali ile kardeşi Akîl ve Hârûnürreşîd'in oğulları Emîn ile Me'mûn üzerin-

⁴⁶ İbn Şeref el-Şayravânî, *Dîvân*, s. 101.

⁴⁷ İbn Şeref el-Şayravânî, *Dîvân*, s. 101.

den tarihsel örnekler getirmektedir. Vefasızlık ve kadir kıymet bilmeme noktasında İbn Şeref'in söylediği şiirlere son olarak aşağıdaki beyti örnek olarak zikretmek mümkündür:⁴⁸ [Tavîl]

وَخَيْثُ يَهْوَى الْمَرْءُ يُكْرِمُ ضِدُّهُ وَخَيْثُ هَبِوْطُ الشَّمْسِ يَشْرَفُ كَيَوَانُ

Er kişinin önem görmediği yerde zıttı ikram görür. Güneşin battığı yerde ise Satürn şerefli olur.

Şair bu beyitte toplumda hak edene değil tam tersine hak etmeyene itibar edildiğini ikinci şatırda yer verdiği bir mesel yardımıyla da hoş bir biçimde ifade etmektedir.

2.3. Ayrılıktan Şikâyet

İbn Şeref başta olmak üzere İbn Raşîk ve dönemin diğer önemli edip ve şairlerinin savaşların neticesi olarak yurtlarından, dostlarından ve sevdiklerinden ayrılmak zorunda kaldığı daha önce de ifade edilmişti. Elbette bu durum şairlerin şiirlerine ayrılıktan şikâyet ve özlem teması olarak yansımıştır. Şairler şiir yoluyla yazışarak birbirlerine olan özlemlerini dile getirirken ayrılığın zor olduğundan yakınmışlardır. İbn Şeref de dostlarından ayrı kalmanın ruh halinde meydana getirdiği etkileri şu naif dizelerle ifade etmiştir:⁴⁹ [Tavîl]

تَصَعَّدُ نَفْسِي لَا صُعُودَ تَنْفُسِي وَتَرْدِيدُ رُوحِي فِي حَشَايَةِ مَكْرُوبِ
فَلَا التُّرْبُ تُجِيبُنِي وَلَا الْبُعْدُ قَاتِلِي وَلَا الْهَجْرُ يُسَلِّبُنِي وَلَا الصَّبْرُ يَلْوِي بِي
وَأَصْبَحْتُ ذَا ضَرٍْ وَلِقْيَاكَ مُرِيٌّ لِضَرْبِي وَلَكِنْ أَيْنَ عَيْسَى مِنْ أَيُّوبِ

Ruh bedenden çıkarken nefes[im] çıkmaz. Ve son nefeste ruh tekrar tekrar acı çeker.

Ne yakınlık hayat verir bana ne de öldürür beni uzaklık. Ne hicret teselli eder beni ne de sabretmek eğip büker.

Dert sahibi oldum. Seninle buluşmak ise derdimin çaresidir. Fakat İsa'da Eyyûb'un sabrı ne arar!

Görüldüğü üzere şair dostundan ayrı kalma halini can çekişme haline benzetmiş, vuslatın tam manasıyla meydana gelmeme-

⁴⁸ İbn Şeref el-Kayravânî, *Dîvân*, s. 105.

⁴⁹ İbn Şeref el-Kayravânî, *Dîvân*, s. 38.

sinden dolayı aralarındaki mesafenin yakın ya da uzak olmasının kendisi için bir şey ifade etmediğini vurgulamıştır. Tüm bu durumların kendisini dert sahibi yaptığından da yakınmıştır. İbn Şeref dostu İbn Raşîk ile de farklı şehirlerde bulunduğu süreç içerisinde yazışmalarda bulunmuş ve ondan ayrı kalmaktan şu şekilde şikâyetle bulunmuştur:⁵⁰ [Tavîl]

عَيْنًا عَسَى أَنْ الزَّمَانَ لَهُ عَثْبِي
وَشَكْوَى فَكَمْ شَكْوَى أَلَانَتْ لَهُ الْقَلْبَا
عَدِمْنَاكَ مِنْ بُعْدٍ وَإِنْ زِدْتَنَا قُرْبَا
عَلَى أَنْ فِيمَا بَيْنَنَا سَبَسْنَا شَهْبَا
إِذَا لَمْ يَكُنْ إِلَّا مِنَ الدَّمْعِ رَاحَةً
فَلَا زَالَ دَمْعُ الْعَيْنِ مِنْهَا مَلًّا سَكْبَا

Belki zaman hoşnut olur diye serzenişte bulunuyorum. Ve şikâyetimi dile getiriyorum. Çünkü nice şikâyet sebebiyle kalpler yumuşamıştır.

Aramızda kurak bir çöl var iken, sen biraz daha yaklaşırsan da, uzaklıktan ötürü senden yoksun kaldık.

Eğer sadece gözyaşında huzur varsa [bilesin ki] gözden yağmur gibi gözyaşı dökülüyor.

Şair bir başka şiirinde ise dostlarından ayrı kalmaktan yakınırken, zamandan da şikâyet etmektedir. Diğer taraftan şiirler söylerken muhatabın haline acıyarak belki bir damla gözyaşı dökmesini ummasına rağmen bu beklentisine herhangi bir karşılık bulmadığını zikretmektedir:⁵¹ [Basît]

أَهْلَ الصَّفَاءِ تَأْبَهُمْ بَعْدَ قُرْبِكُمْ
فَمَا انْتَفَعْتُ بِعَيْشِ بَعْدَكُمْ صَافٍ
وَقَدْ قَصَدْتُ نَدَى مَنْ لَا يُؤَافِقُنِي
فَكَانَ سَهْمِي عَنهُ الطَّائِسَ الْهَائِي
أُرِدْتُ عُمْرًا وَشَاءَ اللَّهُ خَارِجَةً
أَمَا كَفَى الدَّهْرَ مِنْ حُلْفِي وَإِخْلَافِي

Ey saf ehli! Yakın iken uzak düştünüz. Ve ben sizden sonra saf bir hayat süremedim.

Beni tasvip etmeyen kişinin çiy tanesini (gözyaşını) hedef aldım. Ancak okum hedefi şaşırıp iskaladı.

Ben [güzel bir] yaşam istedim. Allah ise benim için gurbet diledi. Zamanın sözünden durmaması ve sözünden dönmesi yetmez mi artık!

⁵⁰ İbn Şeref el-Şayravânî, *Dîvân*, s. 41.

⁵¹ İbn Şeref el-Şayravânî, *Dîvân*, s. 74.

Sonuç

İbn Şeref el-Şayravânî V/XI asırda yaşamış önemli şair, edebiyatçı ve münekkitlelerden biridir. İlk ilim tahsilini Kayravan kentinde yapmış, kaleme aldığı şiirlerle dönemin Sanhâcî emiri Muiz b. Bâdis'in dikkatini çekmeyi başarmış ve onun kurduğu edebiyat meclislerine dâhil olmuştur. Bu vesileyle başta İbn Raşîk el-Şayravânî olmak üzere dönemin önemli edip ve şairleriyle tanışma ve onlarla uzun yıllar süren dostluklar kurma şansını elde etmiştir.

Kayravan'da Muiz b. Badis himayesinde edebiyat meclislerinde sürdürdüğü hayatı çeşitli siyasî ve mezhepsel çekişmeler neticesi meydana gelen savaşlarla alt üst olmuş ve nihayetinde Endülüs topraklarına göç etmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu süreçte başta Kayravan kentinin tahrip edilmesi olmak üzere pek çok acı olaya şahit olarak bunları şiirlerinde dile getirmiştir.

İbn Şeref'in farklı kaynaklarda yer alan şiirlerinin derlenerek bir araya getirilmesi sonucu oluşturulan divanında yer alan önemli temalardan birisi de şikâyettir. Buhranlı bir dönemde yaşamış olması, göç etmek mecburiyetinde kalırken alışık olduğu bir düzeni terk etmesi ve dostlarından, ahabplarından ayrı kalması bunun en önemli etkenlerinden biridir. Bu bağlamda şairin şiirleri incelendiğinde genelde zamandan, dostlarının vefasızlığından ve ayrılıktan şikâyette bulunduğu görülmektedir.

Sanatlı bir anlatımın dikkat çektiği bu şiirlerinde kimi zaman ayetlerden iktibâsta bulunmakta kimi zaman da Kur'ân-ı Kerim'de yer alan bazı kıssalara telmihler yapmaktadır. Öte yandan şiirlerinde duygularını aktarırken, Ferezdak-Cerîr çekişmesine ve Nahiv ilminde Zeyd-Amr isimlerinin yer aldığı örneklemelere işaretlerde bulunarak şiir ve diğer bazı ilimlerle meşgul olanların bildiği meşhur hadiseleri anlatımına dâhil etmiştir. Sonuç olarak İbn Şeref'in divanında yer alan şikâyet temalı şiirlerin, dönemde yaşanan bazı toplumsal sorunlara işaret etmesi ve yine siyasî ve mezhepsel çekişmeler neticesinde meydana gelen yıkımların ve savaşların yurtlarından olan insanların ruh halinde meydana getirdiği değişiklikleri görmek açısından önemli olduğunu ifade etmek gerekir.

Kaynaklar

- Dizer, Muammer, "Ali b. Ebü'r-Ricâl" *DİA*, İstanbul, 1989, II, 387-388.
- Durmuş, İsmail, "Ebû İshâk el-Husrî", *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII, 416-417.
- ed-Debbâg, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Alî el-Ensârî, *Meâlimu'l-îmân fî ma'rifeti ehli'l-Kayravân*, el-Mektebetu'l-'Atîka, Tunis, 1978
- el-Hâcîrî, Muhammed Tâhâ, *İbn Şeref el-Kayravânî*, Dâru'n-Nahdati'l-'Arabîyye, Beyrut, 1983.
- el-Kiftî, Cemaleddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Yusuf, *İnbâhu'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nuhât*, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire, 1982.
- eş-Şafedî, Şalâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed Arnavût- Mustafâ Turkî, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut, 2000.
- eş-Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2006.
- eş-Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 2003.
- İbn Bessâm eş-Şenterînî, Ebu'l-Hasen Ali, *eş-Zehîra fî mehâsini ehli'l-Cezîra*, thk. İhsan Abbâs, ed-Dâru'l-Arabîyye li'l-Küttâb, Libya, 1979.
- İbn Beşkuvâl, Ebu'l-Kâsım Halef b. Abdilmelik b. Mes'ûd b. Mûsâ el-Endelûsî, *Kitâbu's-Şıla*, thk. İbrâhîm el-Ebyârî, Dâru'l-Kutubi'l-Mısrî, Kahire, 1989.
- İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Muhammed, *Divânu'l-Mubtedâ ve'l-Haber fî Eyyâm'i'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve Men 'Âşarahum*, thk. Halîl Şehhâde, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 2000.
- İbn Hâllikân, Ebû'l-'Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâu ebnâi'z-zemân*, 1.bs., thk. İhsan Abbâs, Dâru Sâdir, Beyrut, 1994.
- İbn İzârî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Merrâkuşî, *el-Beyânu'l-muğrib fî aḥbâri'l-Endelus ve'l-Mağrib*, Dâru's-Sekâfe, Beyrut, 1983.
- İbn Şeref el-Kayravânî, Ebû Abdillâh Muhammed, *Divân*, nşr. Hasan Zikrî Hasan, Kahire, 1983.

Kılıçlı, Mustafa, "Kazzâz", *DİA*, Ankara, 2002, XXV, 160-161.

Sarmış, İbrahim, "İbn Şeref el-Kayrevânî", *DİA*, İstanbul, 1999, XX, 377-378.

Süveysî, Muhammed, "Ebû İmrân el-Fâsî", *DİA*, İstanbul, 1994, X, 168-169.

Yâkût el-Ĥamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, thk. İhsân Abbâs, Dâru'l- Ġarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1993.

Ziriklî, Ĥayruddîn Maĥmûd b. Muhammed, *el-A 'lâm*, 5.b., Dâru'l- 'İlm li'l-Melâyîn, Beyrût, 2002.

